
Historična dokumentacija

Jurij Perovšek*

Srečanje dr. Antona Korošca in ing. Dragotina Gustinčiča novembra 1918 v Ženevi

O jugoslovanski državni združitvi 1. decembra 1918 in političnem ter državno-pravnem procesu, ki je po koncu prve svetovne vojne vodil k njej, je bilo v slovenskem in (nekdanjem) jugoslovanskem zgodovinoopisju objavljeno precej tehtnih obravnav. Ključne značilnosti oblikovanja prve jugoslovanske države so dobro poznane, zato je gotovo dobrodošlo, če se ponudi priložnost dodatno osvetliti posamezne vidike iz jugoslovanskega združitvenega procesa leta 1918. Eno od njih je tudi dejstvo, da je med bivanjem v Švici, kjer je od 6. do 9. novembra 1918 v Ženevi potekala konferenca o jugoslovanski združitvi, predsednik Narodnega Vijeća Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu (Narodno Vijeće), vrhovnega organa oblasti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS), dr. Anton Korošec,¹ zagovarjal združitev v novo državo na enakopravni podlagi, to je na podlagi načela narodnosti in pravice narodov do samoodločbe.² Pri tem doslej nismo vedeli, da je kot enega od enakopravnih dejavnikov jugoslovanske združitve posebej upošteval tudi Kraljevino Črno goro in si (neuspešno) prizadeval, da bi njeni predstavniki sodelovali na Ženevski konferenci.

Na konferenci v Ženevi so se zbrali predstavniki Narodnega Vijeća (vodil jih je Anton Korošec), predstavniki vlade Kraljevine Srbije (vodil jih je predsednik vlade in minister za zunanje zadeve Nikola Pašić), predstavniki Jugoslovanskega odbora v Londonu (vodil jih je predsednik odbora Ante Trumbić) in sporazumno izbrani predstavniki opozicijskih skupin v Narodni skupščini Kraljevine Srbije Milorad

* Dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, RS-1000 Ljubljana; e-naslov: jurij.perovsek@inz.si

¹ Anton Korošec (1872-1940), politik. Po študiju bogoslovja v Mariboru je v letih 1892-1896 krajši čas služboval kot kaplan, nato bil od 1898 do 1902 učni prefekt v dijaškem semenišču v Mariboru. Leta 1905 je bil v Gradcu promoviran za doktorja bogoslovja. Leta 1898 je postal urednik Slovenskega gospodarja, 1901 pa je bil med ustanovitelji glasila katoliškega mladinskega gibanja na Štajerskem Naš dom. Leta 1906 je bil izvoljen za poslanca 5. kurije v avstrijskem državnem zboru, ki mu je pripadal do konca monarhije. Bil je med ustanovitelji katoliške Slovenske kmečke zveze za Štajersko leta 1907. Na njeni listi je bil 1909 izvoljen v štajerski deželni zbor, v katerem je postal predsednik Slovenskega kluba. Obenem je bil v državnem zboru podpredsednik Slovenskega kluba, kasneje pa tudi Hrvaško-slovenske zajednice in član avstrijske delegacije na Dunaju in v Budimpešti. Leta 1914 je bil izvoljen za predsednika Hrvaško-slovenskega kluba, leta 1917 pa za predsednika Jugoslovanskega kluba (JK). Kot predsednik JK je v državnem zboru 30. 5. 1917 prebral znano Majniško deklaracijo. Decembra 1917 je postal načelnik največje slovenske politične stranke, Vseslovenske ljudske stranke. Avgusta 1918 je postal predsednik Narodnega sveta za slovenske dežele in Istro, oktobra 1918 pa predsednik Narodnega Vijeća Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu.

² Momčilo Zečević: Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917-1921 : od majniške deklaracije do vidovdanske ustave. Maribor 1977, (dalje Zečević, SLS in jugoslovansko zedinjenje) str. 151. Prim. tudi str. 144.

Drašković, dr. Vojislav Marinković in Marko Trifković. Sprejeli so sklep o federativni združitvi Države SHS in Kraljevine Srbije, s tem da bo o dokončnem državnopravnem značaju nove države odločila njena Ustavodajna skupščina. Glede Kraljevine Črne gore pa so poudarili stališče, da se v bodočo jugoslovansko državo "združi tudi današnja kraljevina Črna gora, tako da bo v konstituenti narejena ustava za celotno pokrajino SHS, vključno s Črno goro". Na tej podlagi je konferenca sprejela sklep o pogajanjih s predstavniki celotnega črnogorskega naroda o vstopu Črne gore v "našo skupno državno organizacijo". Pogajanja s Kraljevino Črna goro naj bi "že vodilo izbrano skupno ministrstvo" nove jugoslovanske države. Kot je v pogovoru z Antonom Korošcem, članom delegacije Narodnega Vijeća dr. Melkom Čingrijo in dr. Gregorjem Žerjavov (tajnikom Jugoslovanskega parlamentarnega kluba na Dunaju, ki je skupaj s Korošcem v Ženevo dopotoval kot "novinar") 8. novembra 1918 izjavil uradni odposlanec črnogorske kraljevske vlade Milo Vujović, bi se pogovori lahko začeli čez približno 14 dni v Parizu.³ Do tega pa po odstopu Pašičeve vlade, s čimer je bila povezana razveljavitev Ženevskega sporazuma s srbske strani, ni prišlo. Kraljevina Črna gora nato tudi v nadaljnjem poteku jugoslovanskega združitvenega procesa leta 1918 ni postala njegov dejavnik, pač pa se je skladno z odločitvijo podgoriške Velike Narodne skupščine Srbskega naroda v Črni gori 26. novembra 1918 združila s Kraljevino Srbijo.⁴

O nameri Antona Korošca, da bi na Ženevski konferenci Kraljevina Črna gora sodelovala kot enakopraven subjekt v odločanju o obliki in načinu jugoslovanske državne združitve, priča odlomek iz neobjavljenih Spominov tedanjega političnega emigranta ing. Dragotina Gustinčiča,⁵ ki je v letih 1916-1919 bival v Švici. Gustinčič je od leta 1917 v Ženevi urejal revijo *La Yougoslavie*, ki je zagovarjala federalistični značaj bodoče jugoslovanske skupnosti. Revija je največjo oviro za vzpostavitev jugoslovanske federacije videla v konceptu Velike Srbije, vprašanje federalizma bodoče jugoslovanske države pa je odločilno povezovala prav z vprašanjem Črne gore. *La Yougoslavie* je namreč poudarjala, da je obstoj samostojne črnogorske države močan argument v prid federalizmu bodoče jugoslovanske skupnosti in zlasti velika ovira za centralistično Jugoslavijo.⁶ Korošec, ki razmer v krogih srbske vlade in Jugoslovanskega odbora ni poznal, je zato v Ženevi med drugimi zaprosil tudi Dragotina Gustinčiča za sestanek, saj se je "poskušal v naglici dokopati do temeljnih informacij o evropskem političnem položaju, stališču velesil do usode monarhije in predvsem o jugoslovanskem vprašanju v okvirih politike

³ Dragoslav Janković (ur.), Bogdan Krizman (ur.): *Građa o stvarjanju jugoslovenske države* (1. I.-20. XII. 1918), tom II. Beogra 1964 (dalje Građa II), dok. št. 451, str. 523-525. Glej tudi dok. št. 453, str. 526-527.

⁴ *Građa II*, dok. št. 568, str. 655-658. - O združitvi Črna gora s Kraljevino Srbijo gl. še Novica Rakočević: *Politički odnosi Črne gore i Srbije 1903-1918*. Cetinje 1981, str. 281-284; Jovan R. Bojović: *Podgorička skupština 1918 : dokumenta*. Gornji Milanovac 1989; Dimitrije Dimo Vujović: *Podgorička skupština 1918*. Zagreb 1989.

⁵ Ing. Dragotin Gustinčič (1882-1974), publicist in politik. Po opravljenem študiju na Visoki šoli za kmetijstvo in gozdarstvo na Dunaju leta 1903 je služboval v Ljubljani in Trstu. Leta 1915 se je iz Trsta umaknil v Italijo, kjer se je v Rimu priključil Jugoslovanskemu odboru, ki ga je poslal k srbski vladi v Niš. Od tu se je napotil na Krf, nato pa v Švico. V letih 1916-1917 je v Zürichu študiral tehniko, od leta 1917 pa naravoslovje na ženevski univerzi. Leta 1910 je vstopil v Jugoslovansko socialno-demokratsko stranko. Ob političnem delovanju je bil dejaven tudi kot publicist.

⁶ Podrobneje o reviji *La Yougoslavie* gl. Andrej Vovko: *Politični profil La Yugoslavie, revije jugoslovanske federalistične emigracije v Švici 1917-1918*. V: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 1973, št. 1-2, str. 117-131.

srbske vlade in Jugoslovanskega odbora". Njegovo srečanje z Gustinčičem lahko razumemo kot sestavni del razgibane informativne akcije, ki jo je s svojimi sodelavci začel takoj po prihodu v Ženevo in izpeljal "v širokih stikih z jugoslovanskimi in tujimi politiki, diplomati, časnikarji in drugimi osebnostmi".⁷ Koroščevo ravnanje v zvezi z ustvarjanjem skupne jugoslovanske države je bilo "predvsem posledica njegovih lastnih pogledov, političnih ocen položaja, želja in ambicij",⁸ z Gustinčičem pa se je verjetno sestal zaradi njegovih poznanstev s črnogorskimi emigranti in diplomatskimi predstavniki. Pri tem lahko opozorimo, da prepričani socialist Dragotin Gustinčič ni imel nobenih zadržkov do srečanja z načelnikom katoliške Vsoslovenske ljudske stranke, saj je tedaj Korošča visoko cenil. Koroščevo politični uspehi in njegova izvolitev za predsednika Narodnega Vijeća v Zagrebu (Gustinčič je v tem videl znamenje enakopravnega zedinjenja) so namreč mladega Gustinčiča tako navduševali, da je o Korošču v *La Yougoslavie* pisal kot o "revolucionarnem liku", "pravem idealu narodnega voditelja" ipd.⁹ Gustinčič o srečanju s Koroščem novembra 1918 v Ženevi v svojih Spominih piše takole:

"Pričakali [smo] november 1918. V Ženevo je prišla delegacija zagrebškega Veća z dr. Koroščem na čelu,¹⁰ da bi se začela pogajati s Pašičem. Naši slovenski emigrantje so takoj posetili dr. Korošča. Po Antonu Lušinu mi je dr. Korošec sporočil, da bi rad govoril z menoj. Jaz sem se temu povabilu odzval. Na njegovo prošnjo, da naj ga nekoliko informiram o srbijanskih političnih strankah in njihovi politiki, sem to v daljšem razgovoru z njim tudi storil. Opozoril sem ga na naš boj proti centralizmu in na velesrbsko Pašičevo politiko proti Črni gori. Razložil sem mu pomen te poslednje v naši zahtevi po federaciji.

Korošec me je pazljivo poslušal, ko sem končal pa mi je dejal: 'Mi hočemo tudi Črno goro povabiti na razgovore, ali ne bi hoteli vi, ki, kakor sem poučen, imate zveze z njimi, obvestiti črnogorsko vlado, da jo vabimo na pogajanja?' 'To prav rad in lahko storim,' sem odgovoril, 'saj ima Črna gora svoj konzulat v Ženevi. Toda opozorim vas vnaprej, da ne boste dosegli, da bi Pašič sedel za isto mizo s kakim predstavnikom črnogorske vlade.' 'O, ne more biti!, se je začudil dr. Korošec. 'No, prosim, nar[ed]ite nam to uslugo v mojem imenu, potem bomo pa že videli!'"

Seveda sem takoj odšel na črnogorski konzulat in osebno predal konzulu Koroščevo povabilo. Konzul, mlad človek, se je zasmejal in dejal: 'Dobro, poskusili bomo, najbrž pa bo stvar brezuspešna. Takoj bom brzojavil.'

Minil je dan, dva, tri in od črnogorske vlade ni nobenega odgovora, ne da, ne ne. Med tem je bil Pašič že v Ženevi in pogajanja so se pričela. Menda je bil že četrti dan, ko dobim povabilo s črnogorskega konzulata, da se nemudoma javim. Odšel sem takoj tja in tam me je čakal črnogorski minister poljedelstva [Milo] Vujović, ki ga jaz dotlej nisem poznal. Pozdravil me je zelo prijazno in se mi zahvalil za moj trud. Jaz sem mu izrazil začudenje, da prihaja tako pozno, kar more ustvariti pri delegaciji Veća mnenje, da Črna gora ni zainteresirana na teh pogajanjih. 'To,' sem dejal, '[] bi seveda bilo v tem trenutku zelo zgrešeno.'

Vujović se je kislo nasmehnil in dejal: 'O, prijatelj, slabo nas ocenjujete. Takoj, kakor smo prejeli telegram, da nas dr. Korošec vabi, smo zaprosili francosko vlado

⁷ Zečević, SLS in jugoslovansko zedinjenje, str. 144, 141.

⁸ Prav tam, str. 151.

⁹ Prav tam, str. 95, op. 115.

¹⁰ Anton Korošec je prispel v Ženevo 28. 10. 1918 (Zečević, SLS in jugoslovansko zedinjenje, str. 140).

[za] potni list zame - seveda urgentno - toda potnega lista ni bilo pa ni bilo. Napeli smo vse sile, da smo ga dobili in še tisto uro, ko sem ga dobil, sem odpotoval. Gotovo je Pašić zvedel za ta telegram in napravil korake, da prepreči moj odhod. Jaz vem, da sem se pripeljal zaman, toda prosim vas vseeno, da mi takoj omogočite zvezo z dr. Korošcem. [] To sem seveda tudi storil. Seznanil sem ga osebno z dr. Korošcem.

Kako in kaj sta se moža razgovarjala, ne vem, ker nisem bil prisoten pri njunem razgovoru. Vem pa iz pripovedovanja Vujovića, da se je dr. Korošec zavzel pri Pašiću za predstavnika Črne gore (ministra Vujovića) toda zaman. Pašić je ostal trden na svojem imperialističnem stališču in ni pripustil Črne gore k pogajanjem z zagrebškim jugoslovanskim svetom (Većem)."¹¹

Po oblikovanju Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. decembra 1918 je nekdanja Kraljevina Črna gora izkusila vse posledice velikosrbsko izvajanega jugoslovanskega državnega centralizma in narodnega unitarizma. Le-ta je v prvi jugoslovanski državi dušil narodnoemancipacijska prizadevanja nesrbskih narodov in, kar je neposredno zadevalo Črno goro, zanikal njeno zgodovinsko državno-pravno individualnost. Črna gora je ponovno postala posebna državno-pravna enota šele v drugi, federativni jugoslovanski državi, po skupnem državnem življenju z Republiko Srbijo v okviru Zvezne republike Jugoslavije in nato Državne skupnosti Srbije in Črne gore v obdobju po letu 1992 pa je znova zaživela kot samostojna država leta 2006.

Na koncu naj omenimo, da se Gustinčičevo zavzemanje za federativni položaj Črne gore v jugoslovanski skupnosti po njegovi vrnitvi v domovino ni končalo. Od leta 1920 je prizadevanja nadaljeval v okviru slovenskega in jugoslovanskega komunističnega gibanja, v katerem je zagovarjal oblikovanje posebne črnogorske državno-pravne enote v različnih federativnih povezavah nacionalnih delavsko kmečkih republik tako v jugoslovanskem kot tudi v širšem podonavsko-balkanskem prostoru.¹²

¹¹ Biblioteka Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Zapuščina Gustinčič, šk. R 105/II, Dragotin Gustinčič: Spomini, kuverta IIV (I. knjiga, 4. poglavje), str. 121-124. Pripominjam, da je Gustinčič, ko je konec petdesetih in v prvi polovici šestdesetih let pisal Spomine, omilil svoje poglede, ki jih je v času med svetovnima vojnama oblikoval o ravnanju Antona Korošca v zvezi z vprašanjem Črne gore novembra 1918 v Ženevi. Leta 1933 je namreč zapisal, da je "dr. Korošec /.../ pustil v Ženevi (v novembru 1918) Črnogorce, ki so bili tedaj najizrazitejši argument za federativno ureditev Jugoslavije, na cedilu in je na celi črti popustil Pašiću, ko je le ta zahteval, da se ne pritegnejo k pogajanjem". Arhiv Republike Slovenije, (AS 1667) fond Gustinčič Dragotin, t. e. 1, fasc. 1, Anin (Dragotin Gustinčič): Narodni problem Slovencev in Dr. Koroščeve punktacije. Moskva 1933, str. 21.

¹² O tem gl. Jurij Perovšek: Slovenski komunisti in vprašanje makedonskega naroda leta 1923. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1978-1979, št. 1-2, str. 25, 33, 34; isti: Pogledi slovenskih revolucionarno usmerjenih marksistov na črnogorsko vprašanje leta 1923. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 1996, št. 1-2, str. 7-20; Jurij Perovšek (ur.), Janko Prunk (ur.), Janko Pleterski (ur.): Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923 : dokumenti o oblikovanju federativnega nacionalnega programa KPJ. Ljubljana 1990, dok. št. 8, str. 79, dok. št. 15, str. 117, dok. št. 45, str. 371.